

Een kat in het nauw

Zo'n twintig jaar geleden kwam er in het viololonderwijs in Nederland meer besef over de specifieke uitdagingen van het lesgeven aan jong talent. Hoe meer een klein violistje wil bereiken, hoe ingewikkelder dingen hij met zijn lichaam gaat doen om het er uit te krijgen. Ik noem er een paar: op de tenen staan bij hoge en moeilijke passages, de viool met de linkerhand naar beneden duwen bij hoge noten, met de mond trekken, nekspieren aanspannen, schouders optillen, hard knijpen in de toets, met steeds minder stok spelen – verzin het en het wordt gedaan. Docenten die zich hiervan bewust zijn herkennen de verschijnselen en leren de kinderen spelenderwijs hun techniek te versoepelen en met meer ontspanning en effect te spelen. Ik hoef niet te benadrukken dat het niveau op dit moment zeer hoog is.

Kinderen doen al die moeite om drie redenen: ze bedenken oplossingen om een bepaald geluid uit de viool te krijgen, ze vinden iets erg moeilijk, wat spanning oplevert, en ze voelen de expressie van de muziek in hun lijf en willen die emoties kwijt. De symptomen horen bij alle kinderen, maar hoe talentvoller een kind, hoe meer de problemen zich voor kunnen doen.

Hoe zit dit eigenlijk bij fluitisten? Is ook bij ons jong talent zichtbaar en hoorbaar dat hun lichaam te hard werkt? Nou en of! Ook hier geldt: hoe ambitieuzer een kind, hoe meer zich problemen kunnen voordoen. En natuurlijk kan die ambitie ook voorkomen bij minder getalenteerde spelers... Een reeks voorbeelden. Op de tenen staan. Hoofd achterover gooien. Beide armen optillen. Met de linkerarm duwen. Handen en vingers spannen. Bilspieren aanspannen. Spanning in de nek, hals en voorkant van de borstkas. Kleine lipopening. Gespannen embouchure, vaak naar achter getrokken mondhoeken. Gespannen tong.

Dat is heel wat. Net als bij violisten zijn er diverse oorzaken voor te vinden. We kijken daarbij verder dan een optreden onder spanning, een concertje of een concours, want die momenten laten vooral een uitvergroting zien van symptomen die al aanwezig waren. De meest voorkomende oorzaak is techniek. Als bijvoorbeeld de adembeheersing niet goed is, heeft een speler moeite met het hoge register. De fluitist moet dan iets met zijn lichaam doen om de luchtsnelheid te vergroten. Het 'makkelijkst' gaat dit door de keelspieren aan te spannen. En de keelspieren aanspannen is weer een 'gevolg van'. Bijvoorbeeld: een gevolg van op de tenen staan, van de bilspieren aanspannen, van armen en schouders optillen, vingers en handen aanspannen, nek, hals en voorkant borstkas aanspannen, hoofd achterover duwen. De keelspie-

ren reageren al op een opgetrokken teen! Men kan de lucht ook versnellen door de lipopening kleiner te maken. En door met de linkerarm (schouder!) de fluit omhoog te duwen tegen de kin en lippen.

Hoorbaar? En hoe. De keelvernaauwing verraadt zich door een gespannen geluid, iets te hoog in de toon (intrinsieke zuiverheid), en vaak een keelvibrato. De lipopening verkleinen geeft een bekend resultaat, evenals het spannen van de mondhoeken. Het omhoog duwen van de linkerarm maakt het geluid bovendien kleiner.

Andere technische problemen: geen adembeheersing bij het begin van de toon, waardoor de borstkas gaat helpen door in te zakken. Een grote, gespannen tongbeweging bij het begin van een noot, waardoor de toon begint met een knal. En natuurlijk een te gespannen tongbeweging bij articulatie, vooral als het sneller wordt en moeilijker. De tongbeweging wordt dan hoorbaar en de tong gaat hakkelen. Zo komen we weer bij de HHS: Hard, Hoog en Snel. Drie veroorzakers van 'moeilijkheidsstress'.

En natuurlijk de mooiste reden: als de fluitist zijn lichaam gebruikt om zijn muzikaliteit en expressie te uiten. Schouders optillen bij een mooie passage, ellebogen optillen, harder knijpen als het heftig is, nek achterover gooien bij zacht spel. Het is natuurlijk een kwestie van de kip en het ei. Is de oorzaak expressie of techniek of bestaan die twee niet zonder elkaar?

Moet je als docent je leerlingen dit allemaal afleren? Het is een afweging die je elke keer opnieuw moet maken. Hoeveel 'ambacht' kan de leerling aan zonder het plezier in zijn spel te verliezen? Je wilt een expressief kind niet in een etalagepop transformeren. En hoe ver is de leerling al in zijn lichaamsbewustzijn? Hoe oud is de leerling, is het afdoende om oefeningen te doen en een lange termijn-planning aan te houden? Kan de leerling het verschil al horen? En beschikt de leerling over oplossingen die hij in plaats van zijn eigen uitvindingen kan gebruiken?

Het is dus niet alleen een kwestie van timing, het is ook een kwestie van het cadeau en zijn verpakking. Spelenderwijs een leerling de goede kant op begeleiden. Maar een ding is zeker: een bevrijde kat heeft het meer naar zijn zin dan die in gevangenschap. Zoals ook een vrije fluitist geen belemmeringen kent.

Wieke Karsten

Als u wilt reageren op deze rubriek, kunt u uw opmerkingen sturen aan de redactie, per post of e-mail (redactie@nfg-fluit.nl), of direct aan Wieke Karsten, e-mail wr.karsten@planet.nl.

~~~~~